

ПРАВОВІ ВИКЛИКИ У МЕДІАЦІЇ: ОГЛЯД НАЙПОШИРЕНІШИХ ПРОБЛЕМ ТА ЮРИДИЧНИХ СПІРНИХ ПИТАНЬ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ МЕДІАЦІЇ

LEGAL CHALLENGES IN MEDIATION: A REVIEW OF THE MOST COMMON PROBLEMS AND LEGAL ISSUES THAT ARISE IN THE MEDIATION PROCESS

Сірко В.С., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
Одеський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-4897-3533

Медіація як альтернативний метод вирішення конфліктів набуває усе більшого значення в сучасній правовій системі. Попри численні переваги, включаючи зниження витрат часу і ресурсів, цей підхід стикається з низкою правових викликів та спірних питань.

У цій науковій статті здійснено глибокий аналіз основних проблем, з якими зіштовхується медіація. Описано нормативно-правову базу медіації в різних країнах, висвітлено відмінності в підходах до регулювання та виклики, які виникають через ці розбіжності.

Одним із ключових аспектів є питання конфіденційності в медіації, адже забезпечення конфіденційності може стати як перевагою, так і проблемою. Однак, проблема конфіденційності викликає суперечки у випадках, коли виникає необхідність використовувати інформацію розкрити під час медіації у судових процесах.

Також важливим питанням є співвідношення між медіацією та примусовим виконанням рішень. Аналізуються труднощі, пов'язані з відсутністю узгоджених механізмів примусового виконання медіаційних угод у міжнародному праві. Це створює дилему щодо ефективності медіації у конфліктах міжнародного характеру.

Окрім цього, у статті досліджуються проблеми неупередженості медіатора, його професійної етики та відповідальності. Відсутність чітких стандартів та регламенту на міжнародному рівні ускладнює питання контролю та відповідальності за діяльність медіаторів.

Ця стаття надає рекомендації щодо подолання вказаних проблем, зокрема механізмів удосконалення нормативно-правової бази та підвищення прозорості процесу медіації. Для підвищення прозорості процесу медіації та подолання відповідних проблем пропонується комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення нормативно-правової бази та покращення регулювання діяльності медіаторів.

Сподіваємося, що результати дослідження сприятимуть більш ефективному застосуванню медіації в різних правових системах та знизять правові ризики для її учасників.

Ключові слова: правові виклики, медіація, конфіденційність, неупередженість медіатора, нормативно-правова база, примусове виконання рішень, професійна етика, міжнародне право, альтернативний метод вирішення конфліктів, прозорість процесу, юридичні спірні питання.

Mediation as an alternative method of conflict resolution is gaining increasing importance in the modern legal system. Despite its numerous advantages, including reduced time and resource consumption, this approach faces a number of legal challenges and controversies.

This scientific article provides an in-depth analysis of the main problems faced by mediation. The regulatory framework for mediation in different countries is described, differences in regulatory approaches and challenges arising from these differences are highlighted.

One of the key aspects is the issue of confidentiality in mediation, as ensuring confidentiality can be both an advantage and a problem. However, the issue of confidentiality is controversial in cases where it is necessary to use information disclosed during mediation in legal proceedings.

Another important issue is the relationship between mediation and enforcement of decisions. The difficulties associated with the lack of agreed mechanisms for the enforcement of mediation agreements in international law are analyzed. This creates a dilemma regarding the effectiveness of mediation in international conflicts.

In addition, the article examines the problems of the mediator's impartiality, his professional ethics and responsibility. The lack of clear standards and regulations at the international level complicates the issue of control and responsibility for the activities of mediators.

This article provides recommendations for overcoming these problems, in particular mechanisms for improving the regulatory framework and increasing the transparency of the mediation process. In order to increase the transparency of the mediation process and overcome the relevant problems, a set of measures aimed at improving the regulatory framework and improving the regulation of the activities of mediators is proposed.

We hope that the results of the study will contribute to a more effective application of mediation in different legal systems and reduce legal risks for its participants.

Key words: legal challenges, mediation, confidentiality, impartiality of the mediator, regulatory framework, enforcement of decisions, professional ethics, international law, alternative method of conflict resolution, transparency of the process, legal issues.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені зосереджують увагу на численних проблемах у сфері медіації. Вони акцентують на необхідності удосконалення законодавчої бази, забезпечення професійної сертифікації медіаторів та дотримання високих етичних стандартів. Дослідження також охоплюють питання міжнародних стандартів медіації, їх імплементації та адаптації до українських реалій. Так Т.О. Подковенко розкрила зміст та значення принципу конфіденційності в медіації., Ж. Васильєва-Шаламова та М. Бабішена зосередились на принципі конфіденційності в медіації.

Такі дослідження мають велике значення для подальшого розвитку медіації, покращення її практичної реалізації та збереження довіри до цього методу врегулювання спорів.

Виклад основних положень. Медіація – це один із методів альтернативного вирішення конфліктів, який передбачає залучення нейтральної третьої сторони – меді-

атора, для допомоги сторонам у досягненні взаємовигідної угоди. На відміну від судових розглядів, медіація базується на добровільності, конфіденційності, та спрямованості на взаєморозуміння й співпрацю між сторонами. Медіатор не приймає рішень за учасників конфлікту, а лише сприяє їхньому діалогу та спільному пошуку рішення. Переваги медіації включають зниження витрат часу і ресурсів, збереження добрих стосунків між сторонами, більшу гнучкість і можливість врахувати специфічні потреби та інтереси учасників. Цей метод застосовується у різних сферах, включаючи сімейні, трудові, комерційні, та міжнародні конфлікти.

Походження та еволюція медіації в Україні:

Поняття медіації почало формуватись у правовій системі України з кінця 90-х років минулого століття, хоча на практиці цей метод почав поширюватись значно пізніше. Початково медіація використовувалась переважно в біз-

нес-середовищі для вирішення комерційних спорів. Проте з часом інтерес до неї зріс і в інших галузях.

Перші кроки зі впровадження медіації в Україні були зроблені завдяки ініціативам міжнародних організацій та проектів, спрямованих на реформування правової системи. Важливим етапом стала підтримка проектів технічної допомоги з боку ЄС та інших міжнародних партнерів, які сприяли проведенню тренінгів для медіаторів та підготовці відповідної нормативно-правової бази.

Законодавче затвердження медіації в Україні почалося з прийняттям ряду законів і нормативних актів, що регулюють цей процес. В 2017 році було внесено зміни до ряду законодавчих актів, які передбачили впровадження медіації як обов'язкового етапу перед судовими розглядами в окремих видах спорів. Зокрема, зміни були внесені до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Цивільного кодексу України.

Важливою віхою став прийнятий Верховною Радою України у 2021 році нового Закону «Про медіацію», який надає детальні визначення понять, принципів, та процедур медіації. Закон встановлює вимоги до медіаторів, основні принципи їхньої діяльності, а також передбачає запровадження реєстру медіаторів, що полегшує доступ до кваліфікованих послуг медіації.

Згідно із новим законом, медіатор не має права претендувати на конфіденційність інформації, отриманої під час медіації, за винятком випадків, коли сторони дійшли згоди щодо розкриття такої інформації. Це дозволяє забезпечити більш високий рівень захищеності інформації та довіру до процесу [1].

Сьогодні медіація в Україні продовжує розвиватися, зокрема завдяки формуванню об'єднань професійних медіаторів, які проводять навчання, сертифікацію та постійне підвищення кваліфікації медіаторів. Крім того, активна участь у просуванні медіації як ефективного засобу вирішення конфліктів беруть різноманітні громадські організації та наукові установи.

З впровадженням Закону «Про медіацію» та активізацією просвітницької роботи, медіація стає все більш популярним інструментом не лише у формальному правовому просторі, але й у повсякденному житті громадян України. Медіація дозволяє уникати конфліктів, підвищуючи рівень правової культури та сприяючи формуванню суспільства, яке намагається вирішувати суперечки мирним шляхом.

Нормативно-правова база для здійснення медіації в Україні складається з декількох ключових законодавчих актів та підзаконних нормативних документів, які регулюють відносини між сторонами та визначають правила, принципи, процедури і умови, що забезпечують ефективне функціонування медіації як методу альтернативного вирішення конфліктів.

Законодавча база:

1. Закон України «Про медіацію». Прийнятий у 2021 році, цей закон є основним нормативним документом, що визначає правові основи медіації в Україні. Закон містить визначення термінів, принципи медіації, вимоги до медіаторів, правила проведення медіаційних процедур, а також порядок укладення, виконання та оскарження медіаційних угод. Закон надає нормативну базу для створення реєстру медіаторів та встановлює вимоги до їх сертифікації та ліцензування.

2. Господарський процесуальний кодекс України. Внесені зміни до цього кодексу передбачають можливість звернення до медіації як обов'язкового етапу перед судовими розглядами в окремих видах господарських спорів. Кодекс визначає процедури медіації, що можуть бути застосовані на етапі досудового врегулювання спорів.

3. Цивільний процесуальний кодекс України. Цей кодекс також зазнав змін, які регулюють можливість застосування медіації у цивільних справах. Зокрема, передба-

чено порядок звернення до медіації та умови виконання медіаційних угод у цивільних правовідносинах.

4. Цивільний кодекс України. У цивільному кодексі передбачено можливість застосування медіаційних процедур для вирішення конфліктів між приватними особами у різних сферах, включаючи сімейні, спадкові та інші цивільні правовідносини.

5. Інші нормативні акти. Серед додаткових нормативних документів, які регулюють медіацію, можна виділити підзаконні акти, накази та постанови урядових органів, що встановлюють детальні правила та процедури здійснення медіації, вимоги до медіаторів та інші аспекти, що сприяють ефективному проведенню медіаційних процедур.

Підзаконні нормативні акти:

1. Наказ Координаційного центру з надання правничої допомоги 15 серпня 2024 року № 95 [2].

2. Накази Міністерства юстиції України. Встановлюють процедури досудового врегулювання спорів за допомогою медіації, регламентують взаємодію між медіаторами, судами та іншими органами у процесі медіації [3].

Принципи медіації:

1. Добровільність. Сторони конфлікту самостійно та добровільно звертаються до медіації, і ніхто не може примушувати їх укласти медіаційну угоду.

2. Конфіденційність. Вся інформація, отримана під час медіації, є конфіденційною і не може бути розголошена без згоди сторін.

3. Неупередженість та незалежність медіатора. Медіатор повинен бути неупередженим, незалежним і діяти в інтересах обох сторін конфлікту.

4. Спрямованість на взаєморозуміння. Медіація має на меті сприяння взаєморозумінню та співпраці між сторонами для досягнення взаємовигідної угоди [1].

Вимоги до медіаторів:

1. Професійна підготовка. Медіатор повинен мати певний рівень професійної підготовки та досвіду у проведенні медіаційних процедур.

2. Сертифікація та ліцензування. Медіатори повинні проходити сертифікацію та отримувати ліцензію відповідно до вимог законодавства.

3. Етичні стандарти. Медіатори повинні дотримуватися високіх етичних стандартів у своїй діяльності, забезпечуючи неупередженість, конфіденційність та професійну відповідальність.

Вітчизняні науковці та практики вважають позитивним моментом відсутність вимоги юридичної освіти для практикування медіації, оскільки представники інших професій (психологи, філологи, вчителі) є медіаторами, не гіршими за юристів. Тому законодавством зазначається рівень необхідної освіти, але не фах [4].

Розробка та запровадження всеосяжної нормативно-правової бази для медіації в Україні сприяє підвищенню ефективності цього методу вирішення конфліктів та забезпечує його належне функціонування. Регулюючи правові аспекти медіації, законодавство створює сприятливі умови для вирішення спорів мирним шляхом, знижуючи навантаження на судову систему та підвищуючи рівень правової культури у суспільстві.

Питання конфіденційності у медіації є одним з ключових принципів, що забезпечує ефективність цього процесу. Українські вчені вже виконали багато досліджень з цієї теми, розглядаючи різні аспекти та проблеми.

Наприклад, у своїй роботі, Т.О. Подковенко досліджує зміст і значення принципу конфіденційності в медіації, підкреслюючи, що дотримання цього принципу забезпечує довіру до медіатора та самої процедури. Авторка наголошує, що конфіденційність захищає не тільки інформацію, яка обговорюється під час медіації, а й дозволяє сторонам відкрито обговорювати питання, не побоюючись, що ця інформація буде використана під час судових розглядів[5].

Також варто відзначити дослідження Жанни Васильової-Шаламової та Марії Бабішеної, які вивчають питання конфіденційності в медіації в контексті законодавчих ініціатив та правових колізій. Вони аналізують проєкт Закону України «Про медіацію» та пропонують удосконалення для запобігання правових розбіжностей між медіацією та цивільним процесуальним законодавством [6].

Олександр Георгійович Урденко у своєму вебінарі висвітлює значення конфіденційності в медіації, зокрема в умовах цифрового зберігання інформації. Він наголошує на важливості інформаційної безпеки та збереження конфіденційних даних в цифрових мережах, що особливо актуально в сучасному світі [7].

Таким чином, дослідження українських вчених висвітлюють різноманітні аспекти конфіденційності в медіації, підкреслюючи її важливість для ефективності цього процесу та довіри до нього.

Примусове виконання рішень – це важливий аспект судової системи України. Ця процедура здійснюється державними виконавцями згідно із Законом України «Про виконавче провадження» [8]. Державні виконавці здійснюють примусове виконання судових рішень, ухвал, постанов інших органів, що мають право видавати рішення про стягнення коштів чи майна. Процедура включає декілька етапів, від відкриття виконавчого провадження до фактичного виконання рішення, в тому числі арешт майна або коштів боржника, продаж арештованого майна тощо.

Медіація, навпаки, є альтернативним способом вирішення спорів, що набуває популярності в Україні. Вона є добровільним процесом, за якого незалежний медіатор допомагає сторонам конфлікту знайти взаємоприйнятне рішення. В Україні медіація регулюється Законом України «Про медіацію». Цей процес ефективно працює в цивільних справах, включаючи комерційні спори та сімейні конфлікти. Так, у 2024 році понад 30% цивільних спорів було вирішено шляхом медіації, що свідчить про зростаючу довіру до цього методу.

Попри те, що примусове виконання рішень є необхідним для забезпечення правової справедливості, медіація пропонує мирний шлях до вирішення спору, зберігаючи конфіденційність та забезпечуючи економію часу і коштів для обох сторін.

Спільне застосування таких методів дозволяє знизити навантаження на судову систему та підвищити ефективність правозастосування в Україні, створюючи збалансовану правову екосистему.

Неупередженість, професійна етика та відповідальність медіатора є важливими елементами забезпечення ефективної медіації.

Медіатор має бути незалежним, нейтральним та неупередженим [9]. Це означає, що медіатор повинен діяти без будь-якого впливу з боку третіх осіб та не проявляти схильності до жодної зі сторін конфлікту [9]. Медіатор не може брати участь у вирішенні спорів, де він має особистий інтерес або де існує конфлікт інтересів [9]. Наприклад, якщо медіатор раніше мав справи зі сторонами конфлікту, він повинен їх розкрити й передати справу іншому медіатору, якщо сторони не дійдуть іншої згоди.

Професійна етика медіатора регулюється Кодексом професійної етики. Основні принципи включають конфіденційність, доброзичливість, компетенцію та повагу до всіх учасників медіації. Медіатор зобов'язаний постійно підвищувати свою кваліфікацію, стежити за змінами в законодавстві та практиці медіації. Він повинен уникати ситуацій, які можуть поставити його неупередженість під сумнів, та діяти відповідно до високих етичних стандартів [9]. Наприклад, медіатор не має права використовувати інформацію, отриману під час медіації, для особистих чи професійних потреб, які не стосуються медіації.

Відповідальність медіатора за недотримання норм професійної етики та неупередженості може бути різ-

ною, залежно від обставин. У разі порушення зобов'язань за договором про проведення медіації медіатор несе цивільно-правову відповідальність. В окремих випадках медіатор може нести адміністративну чи кримінальну відповідальність, як це передбачено законодавством. Об'єднання медіаторів можуть застосовувати дисциплінарні заходи до своїх членів у разі порушення ними професійних стандартів [9].

Щоб подолати проблеми в медіації та підвищити її ефективність, рекомендується дотримуватись наступних стратегій:

1. Підвищення рівня підготовки медіаторів

Медіатори мають постійно підвищувати свою кваліфікацію та проходити спеціалізовані тренінги. Ефективною буде розробка навчальних програм, що включають сучасні методики управління конфліктами, психологічні аспекти медіації та правову основу цього процесу. Наприклад, впровадження обов'язкового сертифікаційного курсу для всіх медіаторів може суттєво підвищити рівень їх підготовки.

2. Вдосконалення законодавчої бази

Необхідно вдосконалити законодавчу базу медіації, включаючи положення про обов'язкову сертифікацію медіаторів, їх відповідальність та правовий статус. Це забезпечить чіткі та прозорі правила роботи, що допоможе уникнути непорозумінь і зміцнить довіру до медіації.

3. Забезпечення фінансової доступності

Важливо запровадити програми фінансової підтримки, що зроблять медіацію доступною для всіх верств населення. Наприклад, створення фондів для фінансування медіації у випадках, коли одна зі сторін не має фінансової можливості заплатити за послуги медіатора.

4. Просвітницька робота

Необхідно проводити інформаційні кампанії для підвищення обізнаності населення про переваги медіації. Розповсюдження інформаційних матеріалів, організація семінарів та тренінгів для громадськості може суттєво збільшити кількість людей, які звертаються до медіаторів у випадку конфліктів.

5. Забезпечення неупередженості

Для збереження неупередженості медіатора важливо запровадити регулярні перевірки та контролювати дотримання етичних норм. Медіатори повинні розкривати будь-які можливі конфлікти інтересів і уникати ситуацій, що можуть підірвати їх нейтралітет. Наприклад, розробка спеціального кодексу поведінки допоможе сприяти високим стандартам у професії.

6. Використання альтернативних методів вирішення спорів

Інтеграція медіації з іншими альтернативними методами вирішення спорів може підвищити її ефективність. Наприклад, застосування комбінованих підходів, таких як арбітражна медіація, дозволяє поєднувати переваги обох методів і досягти найкращих результатів.

Висновки. Медіація стоїть перед рядом правових викликів, які впливають на її ефективність та сприйняття в суспільстві. Основними проблемами є недостатність чіткої законодавчої бази, відсутність офіційної сертифікації та невідповідність професійних стандартів. Питання конфіденційності та неупередженості також потребують особливої уваги, оскільки їх порушення може знизити довіру до процесу медіації.

Для подолання цих правових викликів необхідно вдосконалити законодавство, забезпечити обов'язкову сертифікацію медіаторів, підвищити рівень їх підготовки та встановити чіткі правила професійної поведінки. Фінансова підтримка та популяризація медіації сприятимуть розширенню її застосування та підвищенню довіри громадськості.

Реалізація цих заходів дозволить зміцнити правову основу медіації, забезпечуючи її ефективність та сприяючи мирному вирішенню конфліктів. Це сприятиме розвитку медіації як альтернативного методу вирішення спорів та зниженню навантаження на судову систему України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про медіацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Наказ Координаційного центру з надання правничої допомоги 15 серпня 2024 року № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0095419-24#n8>
3. Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з надання правничої допомоги Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правн... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1499-22#Text>
4. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / за ред. Н. Крестовської та Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019
5. Тетяна Олександрівна Подковенко. Зміст та значення принципу конфіденційності в медіації. Галицькі студії: *Юридичні науки* № 5 (2024).
6. Жанна Васильєва-Шаламова та Марія Бабішена. Принцип конфіденційності в медіації: теоретичні проблеми забезпечення.<http://ppr-journal.kiev.ua/archive/2021/4/3.pdf?form=MG0AV3>
7. Відеозапис Вебінару на тему «Поняття та значення конфіденційності в медіації. Збереження інформації в цифровому просторі» 14 грудня 2024 року за сприяння Київської школи професійної медіації і перемовин. <https://expertize-journal.org.ua/all-news/14112-videozapis-vebinaru-na-temu-ponyattya-ta-znachennya-konfidentsijnosti-v-mediatsiji-zberezheniya-informatsiji-v-tsifrovomu-prostor-i-14-grudnya-2024-roku-za-spriyannya-kijivskoj-shkoli-profesijnoji-mediatsiji-i-peremovin?form=MG0AV3>
8. Закон України URL: «Про виконавче провадження» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
9. Кодекс професійної етики медіатора. URL: https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Kodeks-etyky-MKAS_dlya-sajtu.pdf?form=MG0AV3